

Kaikkitietävä ajaton Jumala

Aikaindeksikaalien ongelma

JOHDANTO

Uusseelantilaiselta loogikolta Arthur Priorilta¹ peräisin olevan argumentin mukaan kaikkitietävä Jumala ei voi olla ajaton, koska ajan ulkopuolella oleva olento ei voi tietää aikaindeksikaalein² ilmaistuja totuuksia eli tosia propositioneja. Tällainen on esimerkiksi totuus, jonka henkilö NN ilmaisee tietyllä hetkellä t lauseella

(1) Istun nyt

– vaikka Jumala tietääkin vastaavan indeksikaalittomalla lauseella ilmaistun totuuden

(2) NN istuu hetkellä t

(missä ”t” on esimerkiksi ”29.2.2016 kello 9.00”).

Artikkelissani hahmottelen ensin kaikkitietävyyden ja ajattomuuden käsitteet ja esitän kyseisen aikaindeksikaaliargumentin. Tämän jälkeen käsittelem joiakin vastauksia tähän argumenttiin. Keskityn etenkin vastaukseen, jossa kiistetään, että (esimerkiksi) se, mitä NN sanoo hetkellä t lauseella (1) ilmaisisi relevantisti eri tietoa kuin mitä lause (2) ilmaisee.

KAIKKITIEÄVYYS JA AJATTOMUUS

Kaikkitietävyys tarkoittaa yksinkertaisesti kaiken tietämistä – tai ainakin kaiken tiedettävissä olevan tietämistä. Toisin sanoen kaikkitietävä olento tietää kaikki totuudet eli todet propositionit.³ Toisinaan esitetään,⁴ että kaikkitietävyyden määritelmään on eksplisiittisesti lisättävä epätosien uskomusten kieltö. On kuitenkin vaikea nähdä, miten kaikkitietävällä olennolla voisi olla epätosia uskomuksia.⁵

Termillä ikuisuus voidaan tarkoittaa joko kaikkiaikaisuutta (eli omnitemporalisuutta) tai ajattomuutta (eli atemporalisuutta). Kaikkiaikainen olento on läsnä ajassa, jokaisena ajanhetkenä. Ajaton entiteetti on puolestaan kokonaan ajan ul-

1 Prior 1962. Muita merkittäviä varhaisia esityksiä tästä argumentista ovat Kretzmann 1966; Wolterstorff 1975 ja Grim 1985.

2 Indeksikaali on ilmaus, jonka tarkoite eli viittauskohde määräytyy käyttökontekstin mukaan, esimerkiksi ”nyt”, ”eilen”, ”minä”, ”täällä”. Indeksikaali viittaa siis eri asioihin eri käyttötilanteissa.

3 Ks. esim. Geach 1977, 43.

4 Esimerkiksi Helm 1988, 77; Grim 2007, 205–6.

5 Ks. Wierenga 1989, 38–39. Kiitän Ville Kokkoa tätä asiaa koskevasta hyödyllisestä keskustelusta.

kopuolella. Abstraktit objektit, esimerkiksi luvut ja propositiot, ovat (tavanomaisen realistisen käsityksen mukaan) määritelmällisesti atemporaalisia. Ajaton Jumala ei kuitenkaan ole abstrakti objekti vaan persoona, jolla on elämä.⁶ Filosofisessa teologiassa vaikutusvaltaiset Augustinus, Boethius, Anselm Canterburylainen ja Tuomas Akvinolainen pitävät Jumalaa ajattomana. Vanhastaan on olemassa myös kanta, jota edustaa esimerkiksi William Ockham, jonka mukaan Jumala on ajallinen. Tämä jälkimmäinen käsitys Jumalan suhteesta aikaan lienee nykyään suosituimpi (ainakin uskonnonfilosofien keskuudessa).

Tärkeimpänä Jumalan ajattomuutta puoltavana näkökohtana pidetään sitä, että Jumalan oletaminen ajalliseksi johtaa Jumalan ennaltatiedon ja ihmisen vapauden väliseen ristiriitaan: libertaristisen (metafyysisen) vapauskäsityksen mukaan tehty valinta (tai teko) on vapaa vain, jos toisin valitseminen on sopusoinnussa valintaa edeltävän maailmanhistorian kanssa. Mutta toisin valitseminen ei ole sopusoinnussa sen kanssa, että edeltävä maailmanhistoria sisältää ajallisen Jumalan ennalta tiedon tehdystä valinnasta, sillä menneisyyttä ei voi muuttaa eikä essentiaalisesti kaikkitietävä Jumala voi erehtyä.⁷ Tämä argumentti ei tehoa ajattomaan Jumalaan, sillä tällainen Jumala ei ennalta tiedä menneisyydestä käsin – tai itse asiassa ei tiedä *ennalta* laisinkaan vaan tietää kaiken ajattomuudesta käsin (myös sen, mikä on inhimillisessä katsannossa tulevaisuudessa).⁸

Toisinaan esitetään, että koko ajattomuuden käsitteellä, tai tietoa ja uskomuksia omaavan olennon ajattomalla näkökulmalla, ei voi olla mitään sisältöä meille ihmisille, koska meillä ei ole eikä voi olla ajatonta näkökulmaa emmekä siten voi todella käsitellä, mitä on olla ajaton. Augustinuksen mukaan voimme kuitenkin jotenkin hahmottaa ajattoman näkökulman aikaan ja ajallisiin tapahtumiin tarkastelemalla sitä, mitä on tapahtunut ikään kuin jälkikäteen. Tämän mukaisesti sitä, että Jumala näkee ajattomuudesta käsin koko maailmanhistorian ”yhdellä kertaa” tai ”samanaikaisesti”, voidaan mallintaa ajattelemalla, että koko historiaa tarkastellaan jälkikäteen, vasta sen jälkeen kun tapahtumat ovat jo tapahtuneet.⁹

Toinen tunnettu klassinen tapa hahmottaa Jumalan atemporaalista näkökulmaa maailmanhistoriaan on peräisin Boethiukselta, joka kirjoittaa: ”Kaitselmus asuu perin etäällä alisesta maailmasta ja näkee ikään kuin maailman huipulta kaiken edessään.”¹⁰ Tuomas Akvinolaisen selventävä esitys tästä hahmotustavasta on seuraava: ”Tiellä kävelijät eivät näe niitä, jotka tulevat heidän jälkeensä; sen sijaan hän, joka näkee koko tien korkeuksista, näkee yhdellä kertaa kaikki tiellä kulkijat.”¹¹ Toisin sanoen luotujen voidaan ajatella kävelevän tiellä, mutta he näkevät vain sen kohdan, jolla kulloinkin ovat (eivät varsinkaan näe tulevaisuutta). Jumala puolestaan näkee ”korkealta” koko tien (siis koko maailmanhistorian) yhdellä ”silmäyksellä”.

Nykykeskustelussa Anthony Kenny ja Richard Swinburne ovat esittäneet ajattomuusnäkemyskohtalokkaaksi ongelmaksi (alla esiteltävän indeksikaalikysymyksen ohella) sen, että se näyttää johtavan ristiriitaan samanaikaisuuden suhteen. Samanaikaisuuden käsitteeseen sisältyy se, että jos sekä A että B ovat samanaikaisia C:n kanssa, niin A ja B ovat samanaikaisia. Siten jos sanotaan, että ajalliset tapahtumat ovat samanaikaisia ajattoman ikuisuuden kanssa – varsinkin Boethiuksen on tulkittu edustavan tätä kantaa¹² – niin samanaikaisuuden käsitteestä seuraa, että mitkä hyvänsä kaksi ajallista tapahtumaa (tai itse asiassa kaikki ajalliset tapahtumat) ovat samanaikaisia, mikä on absurdia.¹³

Eleonore Stump ja Norman Kretzmann ovat vastanneet tähän argumenttiin kehittämällä tavanomaisesta samanaikaisuudesta poikkeavan käsitteen ET-samanaikaisuus. Heidän mukaansa ajattomassa koordinaatistossa (reference frame) sijaitseva entiteetti voi olla ET-samanaikainen kahden (tai useamman) ajallisessa koordinaatistossa sijaitsevan entiteetin kanssa ilman, että jälkimmäiset ovat keskenään samanaikaisia.¹⁴ En kuitenkaan näe syytä käsitellä tätä erottelua, sillä nähdäkseni suoraviivainen ratkaisu esitettyyn ongelmaan on, että Jumalan ajattomuus ei ole samanaikaista minkään ajallisten tapahtumien kanssa, sillä se ei ole ”aikaisuutta” lainkaan. Toisin sanoen Kenny ja Swinburne näyttävät ymmärtävän ajattomuuden väärin, ikään kuin se olisi jonkinlaista erityisajallisuutta.¹⁵

AIKAINDEKSIKAALIARGUMENTTI AJATONTA KAIKKITIEÄVYYTTÄ VASTAAN

Aikaindeksikaaliargumentti kaikkitietävän Jumalan ajattomuutta vastaan on yksinkertaisesti se, että on (tai ainakin näyttää olevan) redusoitumattomia aikaindeksikaalisia totuuksia, jotka vain ajallisesti läsnä olevat voivat tietää ja jotka siten ovat ajattoman Jumalan tietokyvyn ulottumattomissa – esimerkiksi propositio, jonka NN ilmaisee hetkellä t lauseella ”Istun nyt”. Aikaindeksikaaliargumentti voidaan esittää havainnollisesti seuraavalla Patrick Grimiltä¹⁶ peräisin olevalla esimerkillä: Oletetaan, että tiedän tietyn kokouksen, johon minun tulee osallistua, alkavan tasan klo 12. Istun kuitenkin rauhallisesti työhuoneessani tuolla hetkellä kunnes huomaan yhtäkkiä, että kello on *nyt* tasan 12, eli tajuan kokouksen alkavan *nyt*, jolloin pomppaan tuoliiltani ja kiiruhdan tuohon kokoukseen. Käänteisissä tapauksissa voisin tietää kokouksen alkavan *nyt* tietämättä, mitä kello on nyt (ja jopa ilman että minulle olisi kerrottu kokouksen alkamisen kellon-aikaa). Siten näyttää siltä, että lauseella

(3) Kokous alkaa nyt

kello 12 ilmaistu ”ajallinen totuus” on eri kuin lauseella

(4) Kokous alkaa kello 12

ilmaistu ”ajaton totuus”. Lisäksi näyttää siltä, että olematta läsnä ajassa on mahdotonta tietää esimerkiksi totuutta, joka ilmaistaan lauseella (3) kello 12. Jos nimittäin kello 12 tiedän ainoastaan lauseella (4) ilmaistun totuuden, voin saada tietoon lauseella (3) ilmaistun totuuden vain, jos saan tietää, että kello on *nyt* 12.¹⁷ Tarvitsen siis lisätietoa, ja tämä lisätieto on itsessään indeksikaalista (”*nyt* 12”). Käsillä olevasta esimerkistä nähdään myös, että käytökseni on erilaista sen mukaan tiedänkö (3):n (kello 12) vai (4):n, minkä on katsottu osoittavan, että nämä lauseet ilmaisevat eri asiat. Se, että yhtäkkiä tajuan (saan tietää) kellon olevan *nyt* 12 ja siis kokouksen alkavan *nyt*, selittää tuoliilta ponnahtamiseni – tässä ei ollut millään tavalla tekijänä tietoni, että kokous alkaa kello 12.

Argumentin johtopäätös on, että jos Jumalan oletetaan olevan ajaton (siis ajan ulkopuolella), hän ei voi tietää esitetyn kaltaisia aikaindeksikaalisia totuuksia eikä näin ollen ole kaikkitietävä.¹⁸

AIKAINDEKSIKAALIARGUMENTTI JA TIETOARGUMENTTI FYSIKALISMIA VASTAAN

On hyödyllistä verrata aikaindeksikaaliargumenttia ja Thomas Nagelilta ja Frank Jacksonilta¹⁹ peräisin olevaa fysikalismia vastustavaa tietoargumenttia toisiinsa.²⁰ Fysikalismilla tarkoitetaan näkemystä, että kaikki maailmassa on viime kädessä fysikaalista (materiaalista), siis fysikaalisten luonnonlakien alaista. Fysikalismi voidaan nähdä yhtenä vastauksena klassiseen mentaalisen (”sielullisen”) ja fysikaalisen (”ruumiillisen”) suhdetta koskevaan psykofyysiseen ongelmaan.²¹ Fysikalismin mukaan

6 Ks. esim. Plantinga 1980.

7 Tästä argumentista tarkemmin, ks. esim. Maunu 2014, osio 3.3.

8 Tosin jotkut vaikutusvaltaiset filosofit, esimerkiksi M. M. Adams (1987, 1135), L. Zagzebski (1991, 60–3) ja W. Hasker (2002, 198), ovat sitä mieltä, että ajattomaan Jumalaan pätee analoginen argumentti.

9 Ganssle 2007, sektio 3c; Augustinus 2010, 81.

10 Boethius 2001, 144.

11 Akvinolainen 1912–1936, 1.14.13, ad 3.

12 Ks. Boethius 2001, 142.

13 Ks. Kenny 1979, 38–39; Swinburne 1993, 228.

14 Stump & Kretzmann 1981.

15 Helm 2014, osio 7.1

16 Grim 1985, osio II.

17 Lisäongelmana näkemykselle, että lauseet (3) ja (4) ilmaisevat saman tiedon, on kysymys kello 12 ilmaistun lauseen ”Nyt on kello 12” indeksikaalittomasta ilmaisemisesta. ”Kello 12 on kello 12” ei käy, koska sen tietosisältö on tyhjä, toisin kuin lauseen ”Nyt on kello 12”.

18 Grim 1985, 155. Aikaindeksikaaliargumenttia muistuttava argumentti *de se* -tiedosta näyttää purevan myös ajalliseen Jumalaan. Tämän argumentin mukaan kukin henkilö voi tietää vain itse propositiot, jotka hän ilmaisee minä-sanalla sisältävillä väitelauseilla, ja nämä propositiot eivät ole samoja kuin vastaavat ilman minä-sanaa ilmaistut propositiot; esimerkiksi ”Minä istun” ja ”NN istuu”. (Grim 1985, osio I.)

19 Nagel 1974; Jackson 1982 ja 1986.

20 Yujin Nagasawa (2008) on verrannut argumenttia *de se* -tiedosta tietoargumenttiin, mutta ei kuitenkaan samalla tavalla kuin itse vertailen aikaindeksikaaliargumenttia ja tietoargumenttia tässä artikkelissa.

21 Ks. esim. Kim 2005. Knuutila 2003 on kompakti esitys aiheen historiasta.

ei ole mitään materiaalisesta maailmasta erillistä mentaalista maailmaa.²²

Tietoargumentilla pyritään osoittamaan, että on fysikaalisista totuuksista riippumattomia (johdamattomissa olevia) kokemuksellisia eli fenomenalisia totuuksia. Jacksonin version mukainen tietoargumentti haastaa fysikalismia seuraavalla tavalla. Kuvitellaan, että on olemassa henkilö Mari, joka tietää esimerkiksi kirjoista opiskelemaisensa pohjalta kaikki fysikaaliset totuudet tai tarkemmin sanottuna totuudet, joista kaikki fysikaaliset totuudet voidaan johtaa, mutta ei ole koskaan nähnyt värejä, eli hänellä ei ole koskaan ollut väriaistimuksia. Kun Mari sitten ensimmäistä kertaa näkee esimerkiksi sinisen värin, hän näyttää oppivan jotakin uutta, nimittäin sen, miltä tuntuu nähdä sininen. Tämä on argumentin esittäjien mukaan vakava ongelma fysikalismille, koska fysikalismi näyttää sitoutuvan siihen, että kaikki fysikaaliset totuudet tietämällä tietää kaiken maailmasta.²³

Kaikkitietävän Jumalan ajatellaan siis tietävän kaikki totuudet, esimerkiksi totuuden, jonka ilmaisee indeksikaaliton lause

(5) Kukko kiekuu hetkellä t

(missä t on jokin ajanhetki). Pietari tietää hetkellä t totuuden, jonka hän voi ilmaista hetkellä t lauseella

(6) Kukko kiekuu nyt.

Ajaton Jumala ei ole koskaan ”altistunut” ajallisuudelle. Kuvitellaan nyt kuitenkin, että Jumala ”laskeutuisi” ajattomuudesta ajalliseen maailmaan²⁴ juuri ennen hetkeä t, kuulisi Pietarin lausuvan lauseen (6) hetkellä t ja siten tietäisi saman, minkä Pietari tietää hetkellä t. Oppisiko Jumala tällä tavalla jotakin uutta; jotakin sen lisäksi, minkä hänen ajattomasti tietämänsä (5) ilmaisee?

PROPOSITIOT, FAKTAT JA TOTUUDET

Aikaindeksikaaliargumentin mukaan tietävän subjektin on oltava ajallinen olento, jotta se voisi tietää aikaindeksikaalein ilmaistuja propositionia, esimerkiksi sen, joka voidaan ilmaista hetkellä t lauseella (6). Tällaisten propositionien tietämiseksi on oltava

ajallisesti läsnä. Ajaton olento voi tietää vain aikaindeksikaalittomasti ilmaistut propositionit, esimerkiksi sen, jonka (5) ilmaisee. Ajalliset propositionit eroavat vastaavista ajallisista, sillä niihin voidaan kompetentisti omaksua vastakkaiset kannat: esimerkiksi voidaan uskoa (6) hetkellä t uskomatta väitettä (5).

Aikaindeksikaaliargumentti riippuu kuitenkin täysin valitusta propositionien (tiedon kohteiden) luokittelutavasta, siis siitä että luokittelukriteerinä on propositionaaliset asenteet, varsinkin uskomiset. Tämän mukaisesti proposition p on sama kuin proposition q, jos ja vain jos kaikki (tämän proposition suhteen kompetentit) uskojat uskovat p:n silloin ja vain silloin kun he uskovat q:n. Esimerkiksi jos on niin, että kompetentit sekä sanan vihta että sanan vasta käyttäjät tietävät nämä sanat synonyymeiksi, niin ”Tein vihdan” ja ”Tein vastan” ilmaisevat saman proposition. Tämä luokittelutapa on toki luonnollinen ja traditionaalinen, mutta on muitakin tapoja, esimerkiksi niin sanottuihin carnapilaisiin intensioihin perustuva tapa, jossa hyödynnetään mahdollisten maailmojen käsitettä. Proposition carnapilaisen intensio on proposition totuusarvojen jakauma mahdollisten maailmojen yli tai täsmällisemmin sanottuna funktio mahdollisista maailmoista totuusarvoihin. Tämän mukaisesti proposition p on sama kuin proposition q tarkalleen silloin, kun p:lla on sama totuusarvo kuin q:lla kaikissa (relevanteissa) mahdollisissa maailmoissa.²⁵ Hieman arkipäiväisemmin ilmaisten tämä tarkoittaa, että p ja q jakavat totuusarvon kaikissa mahdollisissa olosuhteissa. Koska kaikissa olosuhteissa lauseella (5) ja hetkellä t lausutulla lauseella (6) on sama totuusarvo, carnapilaisen kriteerin mukaan (6)-hetkellä-t ja (5) ilmaisevat saman proposition, joten ajaton olento voi tietää tämän yhden ja saman proposition tietämällä lauseen (6) ilmaiseman proposition.

Vetoamalla suoraan kysymykseen propositionien luokittelutavasta aikaindeksikaaliargumenttia on vastustettu kutakuinkin samalla tavalla kuin tietoargumenttia. Samalla on puolustettu ajattomuuden ja kaikkitietävyyden yhteensovittuvuutta (ainakin mitä aikaindeksikaaliargumenttiin tulee). Yksi tärkeimmistä tietoargumentin kritiikeistä on vastaväite, että Mari ei opi mitään uutta, vaan on vain huoneesta poistumisensa jäl-

keen uudella, fenomenalisella tavalla tekemisissä jo kirjoista oppimansa kanssa.²⁶ Analogisesti tämän kanssa voidaan esittää, että aikaindeksikaaliargumenttitapauksissa tiedettävänä on vain yksi fakta, mutta tämä fakta esitetään kahdella tavalla, esimerkiksi lauseella (6) lausuttuna hetkellä t ja lauseella (5). Jotkut tähän vastaukseen turvautuvat myöntävät, että ilmaistuja propositionia on kaksi. Toiset puolestaan kiistävät tämän vedoten esimerkiksi carnapilaisiin intensioihin tai siihen, että yksi ja sama proposition esiintyy eri ”asuissa” (guise).²⁷ Joka tapauksessa tämän vain yksi fakta -näkökannattajat voivat sanoa, että Jumala on ainakin faktojen suhteen kaikkitietävä.²⁸

Jos aikaindeksikaaliargumentin mukaisesti aikaindeksikaalit ovat ristiriidassa kaikkitietävyyden kanssa, vaikka Jumala oletettaisiin ajalliseksi, on syytä otaksua, että ristiriita ei johdu ajattomuusoletuksesta. Paul Helm onkin argumentoinut, ettei ajallinenkaan Jumala voisi tietää kaikkia indeksikaalisia propositionia, sillä hänen tulisi tietää kaikki joka hetki, esimerkiksi siis tietää hetkellä t se, mitä Pietari tietää jollakin muulla hetkellä s sanoessaan ”Nyt on hetki s”. Jumalakaan ei voi tietää tätä hetkellä t, jos aikaindeksikaaliargumentti on pätevä argumentti, koska sen mukaan tämä voidaan tietää vain hetkellä s.²⁹ Näin ollen indeksikaaleihin liittyvä (väitetty) ongelma ei ehkä liitykään ajattomuusoletukseen.

Onko siis kaikkitietävän Jumalan käsite – ajatellaan Jumala sitten ajallisena tai ajattomana – ristiriitainen, toteutumattomissa oleva, tai ainakin hyvin epäilyttävä? Ehkäpä ei, sillä edellä esitettyä tarkastelua voidaan laajentaa seuraavasti: Täysin riippumatta Jumalan ja kaikkitietävyyden käsitteistä, onko järkevää ottaa kanta, että on olemassa menneisyyttä koskevia totuuksia, joita ei voida tietää vain siitä syystä, että ei voida tietää, minkä totuuden joku ilmaisi menneisyydessä vaikkapa lauseella ”Naulaan tämän oveen nyt”? Näyttää ilmeiseltä, että asia ei ole näin: vaikka olemme tietämättömiä joistakin menneisyyden totuuksista, syy tähän ei voine johtua indeksikaaleista. Emme tiedä kaikkea menneisyydestä, mutta väite, että tähän ovat syynä muun muassa indeksikaalit (yllä esitetyllä tavalla), näyttää yksinkertaisesti mielettömältä.³⁰ Aikaindeksikaaliargumentin pätevyys argumenttina

22 Ks. esim. Stoljar 2016. Fysikalismi on monistinen näkemys, koska sen mukaan mentaalisen ja fysikaalisen välillä ei ole perustavaa eroa. Monismin vastakohtana ovat dualistiset teoriat (sulkeissa klassiset modernin ajan edustajat): interaktionismi (René Descartes), okkasionaalisuus (Nicolas Malebranche), parallellismi (G. W. Leibniz) ja epifenomenaalisuus (Thomas H. Huxley). Ks. esim. Lycan 1996 ja Robinson 2012.

23 Alter 2006 on erinomainen lyhyt katsaus tietoargumenttiin (etenkin siinä tehtyihin oletuksiin) ja siihen kohdistettuun kritiikkiin.

24 Mutta eikö tällainen ”laskeutuminen” ole mahdotonta, jopa Jumalalle? Vastaus, että ajatuskoe voi toimia vaikka se ei esittäisi mahdollista tapausta. Mahdottomallakin ajatuskokeella voidaan osoittaa jotakin tai tehdä jotakin ymmärrettäväksi – on vain sivuutettava ajatuskokeen ne piirteet, jotka johtavat ristiriitaan. Tämä on varsinkin tavalista filosofian historiassa, esimerkiksi Johannes Duns Scotus käyttää sitä usein. Samoin Leibniz: ”Siten jos *per impossibile* kaikki mielet tuhoutuisivat mutta luonnolliset pysyisivät voimassa, kaikki jäisi ennalleen ikään kuin mieltä ei olisi, ja kirjoja kirjoitettaisiin, ja mitään ymmärtämättömät ihmiskoneet lukisivat niitä” (Leibniz 1999, 1367).

Kristilliseen oppiin kuuluvan inkarnaation on katsottu olevan ristiriidassa sen käsityksen kanssa, että Jumala on ajaton. Ks. esim. Mullins 2013, luku 7. Kiitän *Teologisen Aikakauskirjan* anonyymiä arvioijaa tästä huomiosta.

25 Vrt. Helm 1988, 78.

26 Ks. esim. Loar 1997.

27 Nathan Salmonin mukaan esimerkiksi ”Fosforos näkyy aamulla” ilmaisee numeerisesti saman proposition kuin ”Hesperos näkyy aamulla” (sekä ’Fosforos’ että ’Hesperos’ ovat planeetta Venuksen nimiä) – on vain ”erilaisia propositionien asuja” eli ”erilaisia tapoja, joilla [joku] voi tuntea proposition” (Salmon 1986, 119). Ks. myös (suuremmin käsillä olevaan ongelmaan liittyvästi) Kvanvig 1986, 66–71, 156–59.

28 Ganssle 2007, osio 6b.

29 Helm 1988, 81. Yksi mahdollinen reaktio tähän Helmin esittämään ongelmaan on omaksua kanta, ensi näkemältä ei täysin epäuskottavasti, että kaikkitietävyys tarkoittaa tietoa kaikesta, mikä on ainakin periaatteessa tiedettävissä. Siksi, vaikka olisi palautumattomasti temporaalisia indeksikaalisia propositionia, jotka voidaan tietää vain asianomaisella ajanhetkellä, ajallisen Jumalan kaikkitietävyyttä ei uhkaisi se, että hän tietää ne vain kyseisinä ajanhetkinä.

30 Sisältäköön propositionijoukko M täydellisen tiedon menneisyydestä. Olettaen, että M sisältää lauseen (5) ilmaiseman proposition, sisältäkö M tämän lisäksi eri proposition, joka voidaan ilmaista lauseella (6) hetkellä t? Jos sisältää, ja jälkimmäinen voidaan tietää vain hetkellä t (kuten aikaindeksikaaliargumentin kannattajat väittävät), niin täydellinen tieto historiasta on mahdotonta jo pelkästään siitä syystä, että jotkin (tai itse asiassa lukemattoman monet) totuudet ovat tiedettävissä vain tiettyinä ajanhetkinä, mikä on absurdia.

on siten hyvin kyseenalainen. Lienee siis järkevintä pitäytyä näkemyksessä, että Jumala ei oppisi mitään uutta kuullessaan lauseen ”Kukko kiekuu nyt” hetkellä t. Häneltä ei jää missään relevantissa mielessä mitään tietämättä ajattomuudessaan. Ainakin mitä tulee kaikkietävyteen liittyviin kysymyksiin, on tervejärkistä pitäytyä sellaisessa propositioiden (tai ainakin faktojen) luokittelussa, jonka mukaan indeksikaalein ilmaistu tieto voidaan ilmaista indeksikaaleittakin.

LOPUKSI

Vaikka aikaindeksikaaliargumentti saattaa herättää joitakin Jumalan oletettua kaikkietävyttä koskevia epäilyksiä, se ei ole vakuuttava, koska se nojautuu tiettyyn propositioiden luokittelutapaan, eikä tämä luokittelutapa ole millään muotoa pakollinen. Kun lisäksi pohditaan, mitä historiallisia totuuksia voimme tietää ja mitä meidän tulisi pitää relevanttina historian tapahtumista tietämiselle, näyttää selvältä, että aikaindeksikaalien käyttö ei voi ”tuottaa uusia totuuksia” (ajattomasti ilmaistujen lisäksi).³¹

KIRJALLISUUS

ADAMS, MARILYN M.

1987 *William of Ockham*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.

AKVINOLAINEN, TUOMAS

1912–1936 *Summa Theologica*. Transl. Fathers of the English Dominican Province. *New Advent*, www.newadvent.org/summa (Katsottu 16.12.2015).

ALTER, TORIN

2016 ”The Knowledge Argument against Physicalism”. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. www.iep.utm.edu/know-arg (Katsottu 5.2.2016).

AUGUSTINUS

2010 *On the Free Choice of the Will, On Grace and Free Choice, and Other Writings*. Ed. Peter King. Cambridge: Cambridge University Press.

BOETHIUS, A. M. S.

2001 *Filosofian lohdutus*. Suom. Juhani Sarsila. Tampere: Vastapaino.

GANSSE, GREGORY E.

2007 ”God and Time”. *Internet Encyclopedia of Philosophy*. www.iep.utm.edu/god-time (Katsottu 16.10.2015).

GEACH, PETER

1977 *Providence and Evil*. Cambridge: Cambridge University Press.

GRIM, PATRICK

1985 ”Against Omniscience: The Case from Essential Indexicals”. *Noûs* 19, 151–180.

2007 ”Impossibility Arguments”. *Cambridge Companion to Atheism*. Ed. M. Martin. Cambridge: Cambridge University Press, 199–214.

HASKER, WILLIAM

2002 ”The Absence of a Timeless God”. *God and Time: Essays on the Divine Nature*. Ed. G. E. Gansse & D. M. Woodruff. New York: Oxford University Press, 182–206.

HELM, PAUL

1988 *Eternal God: A Study of God without Time*. Oxford: Clarendon Press.

2014 ”Eternity”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2014 Edition)*. Ed. Edward N. Zalta. plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/eternity.

JACKSON, FRANK

1982 ”Epiphenomenal Qualia”. *Philosophical Quarterly* 32, 127–136.

1986 ”What Mary Didn’t Know”. *Journal of Philosophy* 83, 291–295.

KENNY, ANTHONY

1979 *The God of the Philosophers*. Oxford: Clarendon Press.

KIM, JAEGWON

2005 ”Mind-Body Problem”. *The Oxford Companion to Philosophy (New Edition)*. Ed. Ted. Honderich. New York: Oxford University Press, 613–614.

KNUUTTILA, SIMO

2003 ”Mielen filosofian probleemi: Sielullisen ja ruumiillisen vuorovaikutus”. *Tieteessä tapahtuu* 6, 28–31.

KRETMANN, NORMAN

1966 ”Omniscience and Immutability”. *Journal of Philosophy* 63, 409–421.

KVANVIG, JONATHAN L.

1986 *The Possibility of an All-Knowing God*. Lontoo: Macmillan.

LEIBNIZ, G. W.

1999 *Sämtliche Schriften und Briefe, 6:4*. Ed. Leibniz-Forschungstelle der Universität Münster. Berlin: Akademie Verlag.

LOAR, BRIAN

1997 ”Phenomenal States (Revised Version)”. *The Nature of Consciousness*. Ed. Ned Block, Owen Flanagan & Güven Güzeldere. Cambridge, MA: MIT Press, 597–616.

LYCAN, WILLIAM

1996 ”Philosophy of Mind”. *The Blackwell Companion to Philosophy*. Ed. Nicholas Bunnin & E. P. Tsui-James. Lontoo: Blackwell, 167–68.

MAUNU, ARI

2014 ”Jumalan ennaltatietäminen ja luotujen vapaus monismin mukaan”. *Ajatus* 71, 143–172.

MULLINS RYAN

2013 *In Search of a Timeless God*. Diss. University of St. Andrews. research-repository.st-andrews.ac.uk/handle/10023/3736 (Katsottu 10.2.2016).

NAGASAWA, YUJIN

2008 *God and Phenomenal Consciousness: A Novel Approach to Knowledge Arguments*. Cambridge: Cambridge University Press.

NAGEL, THOMAS

1974 ”What Is It Like to Be a Bat?” *Philosophical Review* 83, 435–450.

PLANTINGA, ALVIN

1980 *Does God Have a Nature?* Milwaukee, WI: Marquette University Press.

PRIOR, ARTHUR N.

1962 ”The Formalities of Omniscience”. *Philosophy* 37, 114–129.

ROBINSON, HOWARD

2012 ”Dualism”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter 2012 Edition)*. Ed. Edward N. Zalta. plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/dualism.

SALMON, NATHAN

1986 *Frege’s Puzzle*. Cambridge, MA: MIT Press.

STOLJAR, DANIEL

2016 ”Physicalism”. *Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2016 Edition)*. Ed. Edward N. Zalta. plato.stanford.edu/archives/spr2016/entries/physicalism.

STUMP, ELEONORE & KRETMANN, NORMAN

1981 ”Eternity”. *Journal of Philosophy* 78, 429–458.

SWINBURNE, RICHARD

1993 *The Coherence of Theism (Revised Edition)*. Oxford: Clarendon Press.

WIERENGA, EDWARD R.

1989 *The Nature of God: An Inquiry into Divine Attributes*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

WOLTERSTORFF, NICHOLAS

1975 ”God Everlasting”. *God and the Good: Essays in Honor of Henry Stob*. Ed. Clifton Orlebeke & Lewis Smedes. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 181–203.

ZAGZEBSKI, LINDA T.

1991 *The Dilemma of Freedom and Foreknowledge*. Oxford: Oxford University Press.

31 Kiitän *Teologisen Aikakauskirjan* anonyymiä arvioijaa monista hyödyllisistä neuvoista.